

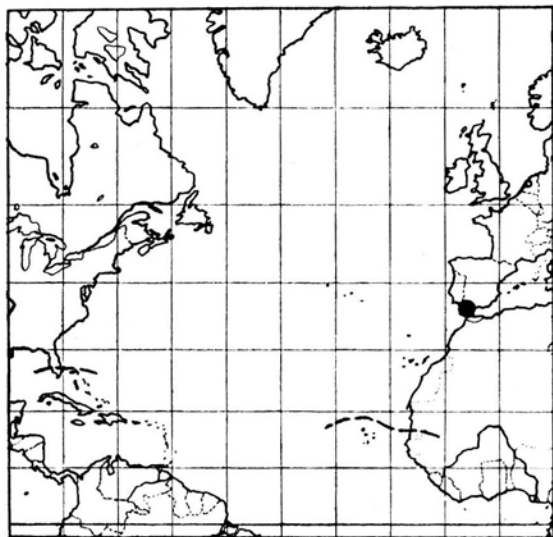
BOGUMIŁ PAWŁOWSKI

## ODKRYCIE *PSILOTUM* W EUROPIE

W lutowym numerze czasopisma «Taxon» z r. 1966 ukazała się króciutka notatka o sensacyjnym wręcz odkryciu florystycznym. Autor jej, B. Molesworth Allen, znalazł w styczniu 1965 r. na południowo-zachodnim krańcu Hiszpanii, w prowincji Cadiz, w odległości 12 km od morza tropikalny gatunek *Psilotum nudum* (L.) Griseb. (= *P. triquetrum* [L.] Sw.). Rośnie on tam na wysokości 170 m n.p.m. w głębokich, poziomych szczelinach wielkich, prostopadłych ścian skalnych, w otoczeniu rozległych lasów dębu korkowego, z dala od siedzib ludzkich. Ta okoliczność przemawia za tym, że *Psilotum* jest na nowo odkrytym stanowisku rośliną rodzimą, nie zawleczoną przez człowieka.

Odkrycie to jest sensacyjne zarówno ze względu na pozycję systematyczną wymienionej rośliny, jak i na jej rozmieszczenie geograficzne. *Psilotum* należy do klasy *Psilotinae*, obejmującej tylko 2 rodzaje bardzo od siebie różne: *Tmesipteris* z 1 lub kilku gatunkami i *Psilotum* z 2—4 gatunkami. Jest to zatem najmniejsza klasa nie tylko w gromadzie *Pteridophyta* — Paprotniki, ale w ogóle w całym typie *Cormophyta*. Cechuje ją przede wszystkim wybitna odrębność trofo- i sporofyli. Pierwsze są zawsze pojedyncze, u *Psilotum* drobnutkie, bez nerwu lub ze słabym nerwem, u *Tmesipteris* większe, płaskie, całobrzegie, 1-nerwowe. Natomiast sporofyle są zawsze 2-dzielne, z osadzoną w rozwidleniu zarodnią 3-komorową (*Psilotum*) lub 2-komorową (*Tmesipteris*), będącą właściwie synangium zrosłym z 2 lub 3 zarodni. Ta szczególna budowa sporofyli spowodowała rozbieżne interpretacje; jedni uważają je za liście, inni za krótkopędy z 2 listkami i zarodnią; jeszcze inni, może najbliżsi prawdy, uważają *Psilotinae* za grupę bardzo pierwotną, w której różnicowanie pędu na łodygę, liście i zarodnie nie jest jeszcze w pełni ustalone, stąd możliwe są organa o charakterze pośrednim. Szczytowe w założeniu ustawienie załączni na sporofylu, prosta budowa anatomiczna (w kłączu protosteles, w łodydze nadziemnej u *Psilotum aktinosteles*), a także długowieczność przedrośla i jego podobieństwo z wyglądu do kłącza (a nawet obecność w nim prymitywnej wiązki) zdają się przemawiać za pierwotnym charakterem klasy *Psilotinae*.

*Psilotum nudum* jest, jak w ogóle wszystkie *Psilotinae*, rośliną tropikalną i subtropikalną. Najbliższe Europie jego stanowiska leżą na wyspach Zielonego Przy-



— 1      • 2

Rys. 1. *Psilotum nudum* (L.) Griseb. 1 — północna granica zasięgu na Florydzie i w zachodniej Afryce; 2 — nowo odkryte stanowisko w Hiszpanii.



Rys. 2. *Psilotum nudum* (L.) Griseb. Okazy wyrosłe samorzutnie w doniczce z egzotyczną rośliną w szklarni Ogrodu Botanicznego UJ w Krakowie.

ładka (Cape Verde Is.), na zachód od kontynentu Afryki) w odległości blisko 3.000 km od nowo odkrytego stanowiska w Hiszpanii, które jest najdalej na północ wysuniętym miejscem występowania tego gatunku (rys. 1). Dotąd najbardziej północne były stanowiska w Japonii (na małych wysepkach położonych na południe od Nipponu).

Czy na nowo odkrytym stanowisku w Hiszpanii *Psilotum nudum* jest starym reliktem z okresu, gdy flora Europy miała charakter tropikalny, czy też jest niedawnym przybyszem, którego zarodniki zostały przyniesione przez wiatr? Gatunek ten pojawia się nieraz zupełnie niespodziewanie w szklarniach ogrodów botanicznych, w doniczkach, w których wysadzone są inne rośliny (rys. 2). Widać zarodniki jego lub może przedrośla znalazły się w ziemi, przywiezionej z jakimś tropikalnymi roślinami. Jednakże łatwość przenoszenia się w ten sposób dotyczy tylko hodowli szklarniowej i nie uprawnia do wniosku, że roślina może pojawiać się i utrzymywać w naturalnych warunkach, przeniesiona na znaczną odległość. Z drugiej strony, Półwysep Iberyjski obfituje w stare relikty. Widocznie istniała tam możliwość utrzymania się wielu trzeciorzędowych roślin nawet w okresach glacialnych. Nie można wykluczyć, że *Psilotum nudum* należy do takich właśnie roślin.

Jakkolwiek sprawa się przedstawia, florze Europy przybył nie tylko nowy gatunek, ale nowa klasa roślin. Obecnie spośród klas roślin naczyniowych tylko klasy *Cycadinae* i *Ginkgoinae* nie mają dziko rosnących reprezentantów w naszej części świata.

*Instytut Botaniki PAN, Kraków*

#### LITERATURA

- Allen B. Molesworth., 1966. *Psilotum nudum* in Europe. *Taxon* 15, 2: 82—83.  
 Matsumura J., 1904. *Index Plantarum Japonicarum*. Tokioni. 1: I—XXIV, 1—439.  
 Melchior H. u. Werdemann E., 1954. A. Engler's Syllabus der Pflanzenfamilien. 12., völlig neugestaltete Aufl. Berlin — Nikolassée. Gebr. Borntraeger. 1: 1—367.  
 Pritzl E., 1902. *Lycopodiaceae* — w dziele: A. Engler u. K. Prantl — *Die natürlichen Pflanzenfamilien*. Leipzig. Verl. v. W. Engelmann. T. 4: I—VI, 1—808.  
 Wettstein R., 1933. *Handbuch der Systematischen Botanik*. Leipzig u. Wien. Fr. Deuticke. 1: I—X, 1—537.